
Explaining the Concepts of Organizing Desirable Housing in Oil Corporate Town, Case Study: New Site Residential Complex in Ahvaz

---

Sajad Memar Dezofoli¹, Mohsen Taban^{2*}, Mostafa Masoudinejad³, Mohammad Ibrahim Mazhari⁴

¹ Ph.D. Student in Architecture, Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

² Ph.D. in Architecture, Visiting Professor, Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

³ Ph.D. in Architecture, Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

⁴ Ph.D. in Architecture, Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

(Received 11 Oct 2021, Accepted 23 Jan 2022)

Contemporary housing architecture in Iran in small towns and major cities is a multivariate issue. Among the various architectural practices, housing is both more effective and more influential than others. Housing, the formation of experimental projects, and the design and construction of new organized concepts of housing have taken place. The concept of the organizer is a solution that has already been discovered and tested in different contexts. One of the areas that needs conducting scientific research in various fields of architecture and urban planning due to the nascent structure of architecture and urban context, is the city of Ahvaz, which contains various examples of organizational corporate housing due to the development of various industries. This study aims to identify the architectural space, especially in the housing sector, establish patterns and components in organizational construction in the contemporary period, strengthen the existing cultural elements, realize the values in architecture in new site and recognize the works. The study also seeks a systematic plan to find new principles based on the concepts used based on the research method. Therefore, by considering these concepts, it intends to recognize the architectural components of desirable housing, which in other words are considered as internal and external factors; intends to know the characteristics of the concepts of architecture and urban planning in the residential complex. The main strategy of this research is based on the use of mixed methods, which are a combination of quantitative and qualitative methods. This conceptual model will explain the concepts of organizing corporate housing, which will result in identifying and introducing general principles in terms of quantity and quality in corporate housing. The present mixed research method includes interpretive, descriptive methods, content analysis in the theoretical part and correlation methods, and field methods in the case studies. Statistics and descriptive and inferential findings to take appropriate quantitative and qualitative measures have been collected

on the one hand according to the opinion of residents and on the other hand based on the opinion of experts and specialists, respectively. The result of the presented study is to explain the model containing the concepts of organizing the housing of Oil Company through the relationship between the quality characteristics of housing and the organizing components in this complex. Based on the research hypotheses, experts are focusing on the characteristics of the formation of organizational components and characteristics of corporate housing expressing the principles and concepts of infrastructure and residents, and carefully analyzing their needs and wants in the field of housing and the surrounding area play an important role in the process. Quantitative results show that by examining the internal and external concepts in the news site, cultural components resulting from the concepts of interior architecture and experimental-aesthetic and political-social components resulting from the concepts of exterior architecture show the highest percentage of satisfaction. Also among the items related to the questionnaires, the variability of housing; derived from physical-spatial concepts) of internal components and climatic comfort of external components are the most important. In the next section, the qualitative results of the experts' interviews show that in the internal characteristics of housing, attention to the structural and functional-functional components has the chief role and functional and experimental-aesthetic components are emphasized as the most important role among external factors. Finally, by considering the factors, human (internal and external organizing components) and experts and combining these factors, appropriate measures can be offered at three levels: short-term, medium-term and long-term.

Keywords: Desirable housing, organizing components, architecture, urban planning, corporate town.

---

* Corresponding author E-mail: mntaban@jsu.ac.ir

تبیین مفاهیم سازمان دهنده مسکن مطلوب در شرکت شهرهای نفتی نمونه موردی: مجموعه مسکونی نیوسایت اهواز

سجاد معماردزفولی^۱، محسن تابان^{۲*}، مصطفی مسعودی نژاد^۳، محمدابراهیم مظهری^۴

۱. دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
  ۲. دکتری معماری، استاد مدعو، گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. / دانشگاه صنعتی جندی شاپور، دزفول، ایران.
  ۳. دکتری معماری، گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
  ۴. دکتری معماری، استادیار مدعو گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران / دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
- (تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۰۳)

چکیده

معماری مسکن در ایران در دوران معاصر در شهرک‌ها و شهرهای بزرگ یک مسئله چند متغیری با ابعادی متفاوت است. نیاز به حل مسئله مسکن، به شکل‌گیری پروژه‌های تجربی و طراحی و ساخت مفاهیم سازمان‌یافته جدید از مسکن صورت گرفته است. یکی از مناطقی که به واسطه نوپا بودن ساختار معماری و شهری نیاز به انجام تحقیقات مختلف دارد، شهر اهواز است. پژوهش حاضر قصد دارد با شناخت مولفه‌های مسکن مطلوب حاوی شاخصه‌های درونی و بیرونی در مجموعه نیوسایت به تبیین این مفاهیم بپردازد. روش پژوهش به لحاظ هدف کاربردی-توسعه‌ای و با تکنیکی آمیخته شامل؛ روش‌های توصیفی و تحلیل محتوا در بخش نظری و همبستگی و علی مقایسه‌ای به صورت میدانی در بخش مطالعات موردی می‌باشد. نوع طرح همزمان تغییرپذیر ترکیبی رویکردهای کمی و کیفی که دارای چارچوبی نظری است. در نهایت براساس مدل مفهومی، در گام اول پرسشنامه‌هایی با پاسخ‌هایی از طیف لیکرت با توجه به حجم نمونه در اختیار ساکنین ۱۰۵ واحد در نیوسایت جهت تحلیل آماره‌های توصیفی که بوسیله نرم‌افزار SPSS تحلیل می‌شوند؛ قرار می‌گیرد. در گام بعدی مصاحبه‌هایی برگرفته از سوالات پژوهش از جامعه‌ای ۱۰ نفره از کارشناسان که به روش گلوله برفی انتخاب شدند تدوین و با تحلیل آنها آماره‌های استنباطی استخراج می‌گردد. پس از معرفی نتایج دو حوزه کمی و کیفی و برای رسیدن به مولفه‌های مسکن مطلوب می‌بایست پیوندی میان عوامل انسانی (ساکنین)، عوامل کالبدی (درونی و بیرونی) و عوامل تصمیم‌ساز (کارشناسان) برقرار شده و راهبردهایی در سه حوزه کوتاه، میان و بلندمدت ارائه داد.

واژگان کلیدی

مسکن مطلوب، مفاهیم سازمان‌دهنده، معماری، شهرسازی، شرکت شهر.

* نویسنده مسئول مکاتبات: mntaban@jsu.ac.ir

© حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است و نویسنده تحت مجوز Creative Commons Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقاله چاپ شده را با دیگران به اشتراک بگذارد منوط بر اینکه حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه مقاله در این مجله اشاره شود.

مقدمه

معماری و شهرسازی نوین دنیا به راحتی توانست جمعیت زیادی را به سمت خود جذب کرده و زندگی آنها به سمت ایجاد هویتی جدید پیش رفت. از سوی دیگر زندگی در این مناطق حداقل توانست رضایت نسبی ساکنین را در پاره‌ای جهات نسبت به سمت مناطق دیگر این شهرها برآورده سازد (Rostampour, Mosaferzadeh and Nazif, 2012:7). هدف پژوهش حاضر، توصیف و تجزیه و تبیین شاخصه‌ها و خصوصیات سازمان‌دهنده معماری و شهرسازی مسکن و رسیدن به مدلی جهت ارائه برای بهتر شدن و کاملتر شدن تصویری از کیفیات سکونتی در مجموعه‌های شرکتی است. انتخاب موارد مورد مطالعه در این پژوهش، از یک سو می‌تواند دستیابی به اهداف نظام‌مند مفاهیم و از سوی دیگر ضرورت‌های دیگری را میسر می‌سازد؛ چرا که معماری و شهرسازی این مجموعه‌ها به عنوان بخشی از گذشته نزدیک که مورد غفلت واقع می‌شود مورد پژوهش علمی و هدفمند نبوده است و این کمبود، ضرورت انجام آن را تبیین می‌کند. به این منظور ابتدا مفاهیم و رویکردها در این زمینه ارائه گشته و نمونه‌های موردی و معیارهای انتخاب آنها بررسی می‌شود. سپس چارچوب نظری تحقیق بر اساس علل و زمینه انتخاب شاخص‌های مربوط به مفاهیم معماری (درونی) و شهرسازی (بیرونی) تاثیرگذار در شکلگیری مسکن بر اساس ژرفکاوی مدل ارائه شده بخصوص از بعد محتوایی تدوین می‌گردد. در نهایت بر اساس تلفیق روابط میان عوامل انسانی، کالبدی و تصمیم ساز تدابیر پیشنهادی درخور اتخاذ می‌شود.

۱. سوال و روش پژوهش

سوال اصلی؛ چگونه می‌توان مفاهیم سازمان‌دهنده مسکن مطلوب در مجموعه‌های مسکونی سازمانی (شرکت شهرها) را تبیین کرد؟
سوال فرعی؛ به چه دلیل مولفه‌های درونی و بیرونی در تبیین مفاهیم سازمان‌دهنده مسکن مطلوب موثر هستند؟
در قسمت انجام مراحل پژوهش جهت تدقیق بیشتر در

معماری، چونان علمی انسانی، به پرسش امکان مکان‌های مسکون انسانی می‌پردازد و چونان دانشی از چيستی مکان عام مسکون و مفاهیم آن را مدنظر دارد (Dibaj, 2012) به همین سبب بناها مانند کلیه ابداعات بشری، تحت تاثیر نیروهای مختلف و غالباً متضادی قرار دارند که به ایجاد مفاهیم و در نهایت الگوهای ماندگار می‌شوند (rapaport, 2016). مفاهیم سازمان‌دهنده را نیز می‌توان نوعی انتظام به شمار آورد که متأسفانه تا به امروز برای تأیید اعتبار آنها هیچ ابزاری در دست نداریم، چرا که مکانیسمی بنیادی برای ساخت این مفاهیم وجود ندارد (Stringer, 1975, 112). مفاهیم و الگوهای پایدار ساخت و ساز برای مردم در هر سرزمینی و در هر دوره تاریخی به حفظ ارزش‌های بومی منجر می‌شود (Hojat, 2012:35). بنابراین بهترین راه برای پیوند دادن شیوه زندگی با نظامی متشکل از خانه و مجتمع زیستی دربرگیرنده مفاهیم درونی و بیرونی، مسکن است. مسکن مورد قبول از نظر ساکنین دارای مولفه‌هایی می‌باشد که آن را از نظر کاربران فضایی مطلوب حساب می‌شود و پیروی از آن باعث ایجاد مطلوبیت بیشتر در فضاهای مجموعه‌های مسکونی می‌شود. هر یک از مناطق کشور نیز دارای ویژگی‌های منحصر به فرد (انسانی و طبیعی) بعضاً شکل متفاوتی در برخورد با این مفاهیم بوده‌اند. یکی از این مناطق، خوزستان است که در طول قرن گذشته تجربه خاصی در امر ساماندهی و سکونت نوگرایانه مردم داشته است.

وجود تمدن غنی و ارزشمند و پتانسیل‌های لازم و از طرفی ضرورت کشف و شناسایی ارزش‌های معماری معاصر در استان خوزستان، ضرورت انجام چنین پژوهش‌هایی می‌باشد. تحقیق در حوزه این مفاهیم در بناهای معاصر اهواز به ویژه در بخش مسکن متضمن شناخت شاخصه‌ها و مولفه‌های معماری است. البته رسیدن به این هدف بدون نگاه به گذشته و واکاوی ایده‌ها، ارزش‌ها، نشانه‌ها و مولفه‌های ثابت امری ناممکن است (Mujtahedzadeh and Namavar, 2009:11). شرکت شهرها ۱ با مدل تحول هویت نشان می‌دهد که ورود نوگرایی غربی در خوزستان در قالب

به گستردگی و قابلیت تعمیم‌پذیری موضوع در نمونه موردی مورد بحث، جامعه آماری مورد نظر تحقیق از میان ساکنین نیوساید (۳۵۰ واحد) انتخاب می‌گردد. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول ۴ تعیین حجم استفاده می‌گردد. لذا با استفاده از رابطه ۵ حداقل حجم نمونه در شهرک نیو سایت برابر با ۱۰۵ به دست می‌آید. در نهایت ۱۱۰ عدد پرسشنامه به صورت نمونه‌گیری تصادفی در میان ساکنین منازل فوق‌الذکر توزیع می‌شود. نمونه‌گیری بخش کیفی، بر اساس مصاحبه‌هایی که برآمده از سوالات و پیش‌فرض‌های پژوهش است شامل ۱۰ نفر از متخصصین معماری و شهرسازی که اشراف کامل به موضوع مسکن مطلوب و آشنایی کامل به مجموعه‌های مسکونی شهر اهواز به ویژه مجموعه‌های سازمانی (شرکت‌شهرها) دارند به صورت گلوله برفی ۶ انتخاب شدند.

۲. پیشینه پژوهش

فضاهای مسکونی بیش از نیمی از سطوح شهرهای جهان را اشغال نموده‌اند و جایگاه تبلور فرهنگ، سنت، شکل زندگی، تمدن و فناوری هر جامعه می‌باشند. لذا مسأله تأمین مسکن در ایران نیز از برنامه سوم عمرانی پیش از انقلاب تا کنون همواره پای ثابت اهداف سیاستگذاران و برنامه‌ریزان و پژوهشگران مملکت بوده است (Ahri, 1991:26). در پژوهش‌های گذشته مرتبط با موضوع با نگاهی به معماری معاصر در شهرهایی نظیر اهواز می‌توان از غلبه الگوهای سنتی، در عین نوآوری‌های فرمی و فضایی با بیان الگوهایی در قالب‌هایی خالص و هندسی به سان ارائه تعبیری نو از سنت‌های کهن معماری ایران؛ سبک سنتی، همراه با پاره‌ای از الهامات مدرنیستی و الگوهای کامل مدرنیستی در دوره میانی و روندی تقلیدی و نزولی در الهامات معماری در دوره جدید در معماری خوزستان برشمرد که صرفاً نگاهی اجمالی به گستره تحولات این منطقه داشته است. در پژوهش حاضر با شیوه و راه و روشی نو با بررسی معماری معاصر اهواز به ویژه در بخش مسکن شرکت نفتی می‌توان به دنبال یافتن مفاهیم سازمان‌دهنده مطلوب بود که می‌تواند ضمن طبقه

حوزه روش‌شناسی، از روش توصیفی و تحلیل محتوا برای بیان مفاهیم سازمان‌دهنده قابل تعمیم از کیفیات مسکن و چگونگی وضع معماری معاصر چه در حال و چه در آینده در این منطقه با استفاده از متون، منابع و آرای صاحب‌نظران استفاده شده است؛ با استفاده از روش علی مقایسه‌ای مطابق نظر جامعه آماری بر اساس متغیرها برداشت می‌شود سپس با بکارگیری روش همبستگی، اولویت‌ها و دسته‌بندی مفاهیم و معیارهای مسکن شناسایی و تبیین خواهد شد. از روش میدانی نیز در سود جستن از اندیشه‌های طراحان از خلال نمونه‌های برتر و برخورد با نمونه و تهیه گزارش، نقشه و مدارک در دوره‌های مختلف استفاده می‌شود. همچنین تحقیق حاضر به لحاظ رویکرد به دنبال راهبردهای کیفی و کمی ترکیبی همزمان تغییرپذیر ۲ استفاده خواهد شد که در آن نمونه‌های موردی پژوهش بر اساس شاخص‌های تعیین شده و با توجه به عوامل اصلی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. در این راستا، مفاهیم سازمان‌دهنده مسکن به عنوان ساختاری که از حاصل دیدگاه مردم و کارشناسان شکل می‌گیرد، به دو بخش مفاهیم درونی و بیرونی مسکن تقسیم می‌گردد. روش کمی استفاده شده در سنجش مفاهیم روشی توصیفی است که با راهبرد علی مقایسه‌ای با ابزار مشاهده و پرسشنامه است. روش کیفی استفاده شده در مفاهیم مسکن، روش تحلیل محتوای کمی با تحلیل نظرات کارشناسان و منتقدین معماری و شهرسازی با کمک ابزارهایی نظیر مصاحبه و پرسش، روشن می‌گردد. سومین سطح اجرای پژوهش، ابزار اجرای آن یا تدابیر پژوهش هستند که به تناسب روش پژوهش مورد نظر انتخاب می‌گردند. لذا ابزار بخش کمی پژوهش، پرسشنامه‌ای بسته پاسخ متشکل از ۱۷ سوال در حوزه مولفه‌های درونی و ۱۷ سوال در حوزه مولفه‌های بیرونی است که در مقیاس پنج‌تایی لیکرت (Likret) ۳ تنظیم شده‌اند و ابزار بخش کیفی آن، مصاحبه سازمان‌یافته مرکب از ۶ سوال می‌باشد. در دو بخش کمی و کیفی پژوهش، جامعه آماری باید از میان ساکنین شرکت‌شهرها از یک سو و کارشناسان و صاحب‌نظران معماری از سوی دیگر انتخاب گردد. با توجه

دولتی یا شرکتی در (جدول ۱) به معرفی پژوهش‌های انجام شده در این حوزه در داخل و خارج از کشور پرداخته می‌شود.

بندی الگوهای ساخت و ساز، به معرفی اولویت‌های شاخص‌های کیفی مسکن در حوزه شرکتی در شهری نظیر اهواز، راهکارهایی در حوزه شناخت و کاربرد آن در ساخت و سازهای این چینی بود. پس از بررسی تحولات مسکن

جدول ۱: بررسی پیشینه موضوع، کتب، پژوهش‌ها و مقالات؛ ماخذ: نگارندگان

Table 1: Review of the background of the subject, books, researches and articles; Source: Authors

محقق	عنوان و زمینه	بررسی نتایج و دستاوردها
اشرف ۲۰۰۴	معماری معاصر در مصر: تأملاتی در معماری و شهرسازی دهه نود	بررسی پارادایم‌ها برای معماری و شهرسازی آینده در این کشور بر اساس مولفه‌های معماری و شهرسازی مطلوب
محمودی نژاد ۲۰۰۶	ساختار زبان الگو در طراحی شهری و معماری	جستاری در ساختار زبان الگو در ادبیات شهرسازی و معماری سنتی
رافت ۲۰۰۸	بررسی الگوهای معماری مسکونی معاصر عربستان با استفاده از تکنیک‌های داده کاوی.	تعیین مولفه‌ها و تدوین شاخصه‌هایی نظیر: روابط فضایی، تخصیص فضایی، روابط و سیرکولاسیون، فرم بناها، نماهای پراهمیت، سازه بناها، روابط و استانداردهای داخلی و بیرونی بنا و جنبه‌های فرهنگی و تاثیر این زمینه‌ها در طراحی
مهدوی نژاد ۲۰۱۲	سبک شناسی جریان‌های معماری معاصر	تدوین گرایش‌های معاصر در مولفه‌هایی نظیر: ایده، فرم و شکل و ریخت‌شناسی، مصالح و بافت و زمینه کار معماران
باقری، حجت و دشتی ۲۰۱۴	ارزیابی تحول زبان الگو در معماری مسکن، بررسی موردی: خانه‌های دوره قاجار و مسکن معاصر در شهر زنجان	توجه عمیق به الگوهای فرهنگی (رفتاری) و سازمان فضایی، زبان الگوی سکونت
اسمیت ۲۰۱۴	مسکن در شهرهای پیش مدرن: الگوهای تنوع اجتماعی و فضایی	ارائه نوع‌شناسی خانه‌ها بر اساس مفاهیم خانه بر اساس سنت فرهنگی، تراکم، و پویایی سیاسی
علی تاجر و مولوی نجومی ۲۰۱۶	حریم خصوصی در خانه: تحلیل الگوهای رفتاری در پیکربندی فضایی خانه‌های سنتی و مدرن شهر همدان	تحلیل الگوهای رفتاری در پیکربندی فضایی خانه‌های سنتی و مدرن شهر همدان
آصفی و ایمانی ۲۰۱۷	بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی - اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه‌های سنتی	ارزیابی نهایی داده‌ها از روش تحلیل سلسله مراتبی؛ رابطه معناداری بین کیفیت خانه‌های سنتی، انسان، معماری و سبک زندگی گذشته
سالاما و همکاران ۲۰۱۷	گرایش‌های سبک زندگی و گونه‌های مسکن در شهرهای چندفرهنگی در حال ظهور	بررسی رابطه بین الگوهای سبک زندگی جدید و گونه‌شناسی مسکن در شهرهای نوظهور
دانایی نیا و هدایی ۲۰۱۹	نقش دانش ضمنی در شکل‌گیری و تدلوم الگوهای معماری مطالعه موردی: باغ-خانه‌های میبد، ایران	نتایج حاکی از آن است که الگوهای مسکن شهر میبد بر اساس شناخت دو مؤلفه محیطی و انسان و درک این دو و به کارگیری آنها شکل گرفته است.
حصاری و چگینی ۲۰۲۱	تأثیر ساخت و ساز محیطی بر پیکربندی فضایی مسکن سنتی ایران (مطالعه موردی: مقایسه مسکن سنتی دزفول و بروجرد)	به دنبال تفاوت‌های الگوهای ساختاری و پیکربندی فضایی در مسکن سنتی دزفول و بروجرد
بازایی و همکاران ۲۰۲۰	مطالعه مستمر و تغییر در پیکربندی فضایی خانه‌های بومی شیراز (زندیه و قاجار) با استفاده از داده‌های کمی	بررسی ساماندهی خانه‌های بومی بافت قدیمی و تبیین الگویی مناسب برای مسکن معاصر بر اساس تحلیل کهن الگوهای خانه‌های دوره زندیه و قاجاریه

راجندان و همکاران ۲۰۲۱	چارچوب بندی مجدد فضایی به عنوان یک پارادایم فرهنگی-اجتماعی: بررسی فرهنگ و فرآیندهای مسکن در ایران	بررسی مفاهیم برنامه ریزی فضایی در معماری سنتی و معاصر ایران و شیوه های اجتماعی-فرهنگی مرتبط با آن
---------------------------	---	---

۳. مبانی نظری

گوناگون می‌باشد و در طول زمان دارای بار معنایی و استفاده‌های خاص خود شده‌اند (جدول ۲).

مسکن؛ از لحاظ لغوی و معنایی، محل سکونت انسان در ادبیات غرب و زبان و فرهنگ فارسی دارای واژه‌های

جدول ۲: معنی و مفهوم واژه مسکن ماخذ: نگارندگان

Table 2: The meaning and concept of the word housing Source: Authors

مفاهیم بررسی شده	توضیحات
اسم مکان: «سکن»	به معنا و محل آرامش و سکون است. (فرهنگ فارسی معین)
واژه‌های مرتبط	خانه، کاشانه، بیت، منزل، سراه، دار، مأوا.
سکونت	سکونت؛ بیانگر برقراری پیوندی پرمعنا بین انسان و محیطی مفروض (تمام فعالیت‌های فردی، زیستی، اجتماعی و ...) است.
سکونتگاه	فراهم نمودن تمام خدمات و تسهیلات ضروری برای زیست فردی و اجتماعی از قبیل فرهنگ، آموزش، و ... در یک مکان.

فرهنگی، اجتماعی و محیطی از جمله عواملی هستند که در شکلگیری آثار معماری به ویژه مسکن بسیار مؤثرند (Ebrahimi and Eslami, 2010: 5). با آغاز هزاره سوم در بسیاری از کشورها رشد روزافزون علم و فناوری تحولات گوناگونی در سطح زندگی روزمره رخ داد و شیوه زندگی مردم، نیازها و متعاقب آن کالبد و محیط زیست آنها تغییر کرده است (Ahri, 1991). در ایران نیز تحول در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، افزایش ناگهانی جمعیت، مهاجرت به شهرها، عدم مدیریت صحیح، کمبود امکانات ساخت، عدم آشنایی دست اندرکاران با تکنولوژی ساخت تأثیرات نامطلوبی را در معماری به ویژه در حوزه مسکن در زمینه کیفی داشته است (Shabbir Cheema, 1993). ورود و تکوین نظریه سیستم‌ها در علوم انسانی باعث شکلگیری سیستم‌های اجتماعی شد که در خلال آنها انسان به عنوان موجودی اجتماعی دیده می‌شود و فعالیت‌های انسانی در مراتب مختلف رابطه‌ای سیستماتیک با یکدیگر دارند. بر همین اساس، نقد نگاه کلنگر به مسکن و توجه به آن به عنوان سیستمی از قرارگاه‌ها که سیستمی از فعالیت‌ها در آن اتفاق می‌افتد را می‌توان از پیامدهای چنین تحولی دانست (Coolen and Ozaki, 2004; Hauge, 2007). به موازات آن،

در مطالعات مسکن غرب می‌توان واژه‌های Home, Dwelling, Accommodation, Lodgin را مشاهده نمود که دیرینه‌ترین واژه، همان Home می‌باشد. این واژه «حداقل به اندازه دو هزار سال ریشه در تاریخ دارد» (Hauge, 2009: 28) و «از واژه قدیمی اسکاندیناوی Heima مشتق شده است» (Jones, 2007: 121). همچنین به نظر می‌رسد همه فرهنگ‌ها و زبان‌ها یک واژه برای آن نداشته باشند (Meesters, 2009: 51). به عنوان مثال در کشور کره، Home با House تفاوتی ندارد و واژه‌های معادل Home وجود ندارد (Shin, 2014: 83) این واژه در آلمانی نیز معادل Heim است (Lee, 2007: 271). واژه Heimat نیز به همان معنی است؛ در حالی که Heimat در معنای سرزمین مادری، بار معنایی عمومی‌تری دارد (Moore, 2007: 217). همچنین کلمات Heimliche به معنای خانگی، بومی و آشنا و Unheimliche به معنای بیگانه، مشتق از همین واژه هستند. خانه را می‌توان به عنوان مکانی که چیزی ابداع، تولید یا توسعه داده شده است در نظر گرفت (Iveson, 2013: 211). شاخصه‌های مسکن مطلوب؛ معماری فن سازماندهی فضاست و عامل ایجاد تحولات اساسی در آن، دگرگونی در روش‌های سازماندهی فضایی است. زمینه‌های تاریخی،

رضایتمندی از محیط را دارد. به همین جهت هفت معیار به معماری؛ مساحت، فضا، تعاملات اجتماعی، امنیت، تأسیسات زیربنایی، ارتباط با دنیای اطراف، فعالیت‌های شهری، فضای باز طبیعی بیشترین تأثیر را در کیفیت مکان مسکون در پژوهش وی داشتند (Amerigo & Aragones, 1977:49). بنایتو در مطالعات متعددی که در خصوص رضایت از محیط همسایگی شهروندان و کیفیت معماری مسکونی در رُم انجام داده است، کیفیت و مطلوبیت را در بکارگیری صحیح «جنبه‌های کالبدی» (ظاهر توده و فضا، کارایی محیط و حضور طبیعت)، «جنبه‌های اجتماعی» (مردم و تعاملات اجتماعی)، «جنبه‌های عملکردی» (خدمات عمومی، خدمات تفریحی، خدمات تجاری، خدمات حمل و نقل) و «جنبه‌های زمینه‌ای» (سلامتی و بهداشت و نگهداری) می‌داند (Bonaiuto, 2006:27). او و همکارانش در قالب یک پژوهش جهانی در خصوص کیفیت ادراک شده محیط مسکونی در ایتالیا یازده معیار در چهار گروه شامل سه واحد در ارتباط با «جنبه‌های فضایی» (فضای برنامه‌ریزی طراحی شده، چیدمان و دسترسی فضا، مناطق سبز) یک واحد متوجه «جنبه‌های انسانی» (مردم و روابط اجتماعی)، چهار واحد مربوط «جنبه‌های عملکردی» (بیمه، خدمات تفریحی، اقتصادی و حمل و نقل)، سه جنبه در ارتباط با «جنبه‌های زمینه‌ای» (نحوه زندگی، بهداشت محیط و نگهداری) را در نظر گرفتند. از منظر مورفولوژی و پیکره‌بندی بناهای مسکونی باسولو و استرانگ با بررسی ویژگی‌های فیزیکی خانه‌ها و تأکید بر فعالیت‌هایی که در فضای آشپزخانه، غذاخوری، اتاق خواب، حمام و... انجام می‌گیرد بر مؤلفه‌های کارکردی و حفظ حریم خصوصی در مسکن مطلوب تأکید می‌کنند. در مطالعات پارتو و کانتارو اصلی‌ترین معیار سنجش کیفیت فضای سکونتی با مدت زمان اقامت، پیوند می‌خورد و افرادی که سابقه ماندن طولانی‌تر در یک فضای سکونتی را دارند به مؤلفه‌های محیطی و اجتماعی بیشتر بها می‌دهند و درمورد ساکنین جدید، مؤلفه‌های کالبدی و امکانات رفاهی بیشتر اهمیت می‌یابد (Pooter, 2006:611). مؤلفه‌های فرهنگی در بحث مسکن مطلوب مورد توجه هیچ

مؤلفه‌های سازمان دهنده مسکن نیز که حاوی ضوابط کیفی معماری و شهرسازی با رویکردهای تعاملی بود مطرح گردید. نتیجه آنکه، مسکن نیز به عنوان بخشی از یک محیط بزرگتر دیده شد (Clapham, 2005; Shin, 2014). لذا با توجه به تغییراتی که نگاه به مسکن در طول نیم قرن اخیر به خود دیده است، جهت تعریف آن به گونه‌ای که هم شامل یک مکان مسکون حاوی مفاهیم درونی و بخشی از یک مکان بزرگتر در مقیاس ناحیه، منطقه، شهرک و یا شهر که حاوی مفاهیم بیرونی است؛ باشد. در نهایت با توجه به رویکردهای پژوهش حاضر، می‌توان مسکن را سیستمی از عناصر کالبدی دانست که سیستمی از مفاهیم اصولی سازمان‌دهنده معماری (درونی) و شهرسازی (بیرونی) مطلوب در آن اتفاق می‌افتد. لازم به ذکر است با توجه به اینکه دسته‌بندی این مفاهیم ابتدا در کشورهای خارجی موسوم به مرکز آغاز و سپس به کشورهای پیرامون نظیر ایران تسری نمود در این تحقیق اول سیر تحولات در کشورهای خارجی بررسی و پس از آن به بازخورد این مفاهیم در ایران پرداخته خواهد شد.

شاخصه‌های درونی مسکن مطلوب؛ در چارچوب پژوهش‌های خارجی که در ارتباط با ارزیابی کیفیت مسکن از منظر مردم انجام گرفته است؛ کتتر سه جز اصلی را در ارزیابی ساکنان از مؤلفه‌های معماری-کالبدی محل زندگی موثر می‌داند: «جنبه‌های فضایی» (معماری)؛ «جنبه‌های انسانی» (همچون روابط اجتماعی) و «جنبه عملکردی» (خدمات و تسهیلات) (Canter, 1971:191). گالستر و هسر نیز بر همین مبنای ارزیابی ادراکات و احساسات مردم نسبت به فضای سکونتشان را معطوف به برآوردن سطوح مختلف نیازمندی‌های آنان می‌دانند و معتقدند قدرت انتخاب مردم و کاستن از تبعیض‌ها و فاصله بین آرمان‌ها و ایده‌آل‌ها با شرایط حاضر، نزدیکترین مسیر دستیابی به مؤلفه‌های خوب بودن محیط مسکونی است (Galstar, 1981:736). آمریگو و آرگونز برای ارزیابی کیفیت خانه‌های عمومی مادرید به مطالعه معیارهای عینی و ذهنی در دو سطح کالبدی و روانشناسی پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که دل‌بستگی به همسایگی و رابطه با همسایگان بیشترین تأثیر

معرفت‌شناختی و وجوه درونی انسان جست‌وجو کرده، خودآگاهی و «حس‌ظهور» را بهترین و عالی‌ترین صفت برای معماری خوب عنوان می‌کند (Naghizadeh, 2000:76). ارژمند و خانی نیز با پیمایشی در خانه‌های سنتی به مفهوم «خلوت» در چارچوب محتوایی مسکن مطلوب اشاره کرده و برقراری تعادل میان مصادیق خلوت و تعاملات اجتماعی در محیط مسکونی را، جزء کیفیت‌های واجد اهمیت در این زمینه می‌دانند (Arzhmand and khani, 2012:31). با یک برخورد تکنولوژیک نجف‌آبادی و مهدوی‌پور نیز کیفیت مسکن را منوط به تکنیک‌ها و روش‌های ساخت دانسته و معتقدند انسانی بودن، متناسب بودن، ملموس بودن و سادگی از ویژگی‌های اصلی مسکن مطلوب است که تکنولوژی در ایجاد آن نقش اساسی دارد (Jafari Najafabadi and Mahdavi pour, 2014:62). پورطاهری، فضلعلی و افتخاری در پژوهشی در ارتباط با الگوی فضایی مسکن پایدار به هفت مؤلفه اصلی؛ پویایی، سازگاری اجتماعی، تداوم، کارایی کالبدی، استحکام، یکپارچگی و مطلوبیت بصری اشاره می‌کنند و نتیجه می‌گیرند بهترین کار این است که به رسالت «خانه بودن» مسکن توجه بیشتری مبذول داشته و از هرگونه تک‌بعدی‌نگری در این مقوله پرهیز گردد (Porta heri, Fazal Ali and Rokanuddin Eftekhari, 2017:106). زارعی نیز با بهره‌گیری از روش تصمیم‌گیری چند شاخصه فازی، فاکتورهای ضروری کیفیت مسکن را استحکام، امنیت، آرامش، فرم مطلوب، تأمین تجهیزات و دسترسی و برخورداری از فضاهای طبیعی و اکولوژیک بیان کرده که به ترتیب مورد نظر ساکنین جهت ارتقای کیفیت زندگی‌شان است (Zarei, 2017:44). آصفی و ایمانی در پژوهشی به بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب سنتی و معاصر پرداخته و عواملی نظیر؛ شاخص کیفیت کالبدی-فضایی؛ کیفیت ساختاری؛ کیفیت عملکردی؛ کیفیت محیطی و شاخص کیفیت مربوط به نیازهای انسان را معرفی کردند (Asefi and Imani, 2017). برای تعریف مسائل نظری خوب بودن مسکن، مدلی از نیازهای انسانی مورد نیاز است که درجه‌بندی و اولویت این مسائل را مشخص کند. با تکیه بر

بوده و به چگونگی تأثیر ساختار خانواده، نحوه خلوت‌گزینی، نوع آداب و رسوم در تأمین شرایط مسکن خوب از نگاه مردم پرداخته است (Hipp, 2010:47). عمر الحفیظ و همکاران در سال ۲۰۱۸ در تحقیقی در با عنوان «ارزیابی منظم معماری روش‌های حل مشکل مسکن در عراق» دو دسته‌بندی با عناوین اولویت‌ها که شامل؛ اولویت‌های فنی، فضایی، محیط و فضای داخلی، اقتصادی و اجتماعی-روانشناختی در وهله اول و شرایط الزامات مسکن که شامل؛ الزامات تولید مسکن، مدیریت زمین، اقتصادی، زیرساختی و مصالح و مواد ساختمانی ارائه نمودند (AL-Hafith, 2018:48).

در حوزه مسکن مطلوب در فرهنگ ایرانی اسلامی نیز؛ مهدوی‌نژاد در تحقیقی در سبک‌شناسی معماری ایرانی به ویژه مسکن را مورد تحلیل قرار داد و در نهایت پنج عامل؛ ایده‌های ساختاردهنده طراحی، مفاهیم ساختارهای فضایی، شکل و فرم در بنا، مصالح در بنا و رابطه با بافت را جز عوامل کیفی معماری بناها دانست (Mahdavin ezhad, 2006:79). پوردیهیمی، زمانی و نگین تاجی با بررسی این محتوا در یک رویکرد پدیدارشناختی، مسکن خوب را معادل مفهوم «مأمن» تلقی کرده و آن را یک موجودیت کلی و کیفی معرفی می‌کنند که مرتبط با خصلت‌های درونی افراد و خصلت‌های محیط پیرامون آنها است. مأمن با این رویکرد کل‌نگر، به دنبال برآوردن مولفه‌های اصلی نظیر نیازهای فیزیولوژیک و آسایش روانی، نیازهای اجتماعی، احساس امنیت و احترام و نیازهای روان-شناختی چون احساس تعلق، زیبایی و هویت‌مندی است (Pour di himi and Zamani, 2012). پیمایشی که در یک گروه خویشاوندی انجام گرفته فکوهی و غزنویان، به مؤلفه «گوناگونی فضایی» در مسکن مطلوب اشاره کرده و بیان می‌دارند مسکن‌های فعلی با یک رویکرد حداقلی امکان انجام بسیاری از فعالیت‌ها را از ساکنین سلب کرده و تأثیرات روانی، خانوادگی، فرهنگی و اجتماعی آن بر کیفیت سکونت، نامطلوب است (Fokuhi and Ghaznavian, 2012:41). در پژوهشی دیگر، نقی‌زاده اصلی‌ترین خصیصه مسکن مطلوب را در لایه‌های

گرایش ابعادی و بر اساس مباحث نظری پیرامون مسئله مسکن و خوانش مناسب آرای صاحب‌نظران و اندیشمندان و همچنین بررسی نمونه‌های عملی بر اساس تجارب کشورهای مختلف که نقش مستقیم در این محتوا دارند، می‌توان کیفیت مسکن را در چهار سطح مطلوبیت «مفاهیم فرهنگی»، «مفاهیم ساختاری»، «مفاهیم کارکردی-عملکردی» و «مفاهیم کالبدی-فضایی» بررسی کرد. (جدول ۳) لازم به ذکر است مفاهیمی نظیر مطلوبیت اجتماعی و زیست‌محیطی را هم می‌توان در این سطح بیان کرد که با توجه به گستره این مولفه‌ها، در بخش مفاهیم سازمان‌دهنده شهری (بیرونی) به این مفاهیم پرداخته خواهد شد.

مدل فراگیر آبراهام مازلو تأکید می‌گردد کسی که در تأمین سرپناه، برای بقای خود تلاش می‌کند زیبایی‌شناسی نمادین مسئله اصلی او نیست. برای ساکنینی که مسئله اصلی آنها امنیت است، معیارهای فیزیکی و روانی، به ویژه آنها که باعث تشخیص قلمروها هستند، اهمیت بیشتر می‌یابند. سپس در رأس این هرم، نمادگرایی محیط در ارضای نیازهای عاطفی و نیاز به احساس تعلق نقش ایفا می‌کنند (Rapaport, 2003:88). مجموع این انگیزش‌ها در برآوردن نیازهای سکونتی، قضاوت‌هایی از دیدگاه مردم براساس ایده‌آل‌ها، هنجارها و انتظارات آنها به دنبال دارد که گام به گام، قواعد نظری مسکن مطلوب را شکل می‌دهد. در

جدول ۳: مفاهیم و شاخص‌های درونی مسکن مطلوب ماخذ: نگارندگان

Table 3: Concepts and internal indicators of desirable housing Source: Authors

ابعاد	شاخص‌ها	ابعاد	شاخص‌ها
فرهنگی	ایجاد حس هویت احساس تعلق حاوی نماد و نشانه‌های فرهنگی احساس آشنایی و تداعی‌کنندگی ایجاد حس سکونت، خلوت و آرامش فضایی	کارکردی - عملکردی	سیرکولاسیون ابعاد و اندازه مدیریت زمین و دسترسی به مسکن و مناسب بودن آن برای افراد فضاهای جمعی مناسب منظر و چشم‌اندازهای زیبا
ساختاری	استحکام و استواری سازه کاربرد مصالح مناسب تجهیزات استاندارد	کالبدی - فضایی	قابلیت تغییرپذیری و گوناگونی فضایی فرم و چیدمان مناسب وجود عرصه‌های میانی تفکیک‌پذیری مناسب فضاها نما و تزیینات و مطلوبیت بصری

شاخصه‌های بیرونی مسکن مطلوب؛ مفاهیم بیرونی مسکن با کیفیت بیشتر در زمره شناخت ویژگی‌های مطلوب در حوزه شهری و شهرسازی ارائه می‌گردد. بنابراین مرور تئوری‌های مختلف شهرسازی مشابهت‌ها و تفاوت‌های برداشت از کیفیت طراحی شهری و معیارهای کلیدی را که نظریه‌پردازان برای تأمین یک طراحی شهری مطلوب ارائه داده‌اند، آشکار می‌سازد.

ویولیچ در سال ۱۹۸۳ میلادی، کیفیات مطلوبی که در طراحی شهری می‌بایست هدف‌گیری گردد را به این ترتیب فهرست می‌کند: قرائت‌پذیری محیط؛ آزادی انتخاب؛ ایجاد انگیزش از طریق کاربرد فرم‌های شهری متباین؛ امکان زندگی

اجتماعی در مقابل زندگی خصوصی؛ به گوش رسیدن آوای گذشته به مفهوم قابل قرائت بودن میراث‌های فرهنگی؛ لحاظ نمودن پیوندهای بومی - منطقه‌ای در قالب طرح‌ها (Violich, 1983:219). یان بتلی و همکارانش پس از کنار گذاشتن کیفیت‌های مرتبط با «عملکرد و کارایی» و همچنین مسائل فنی چون «تنظیم شرایط محیطی»، به طور مشخص به کیفیت‌هایی که تا آن زمان کمتر مدنظر محققین قرار گرفته بود اشاره و در وهله نخست هفت معیار را که می‌باید در طراحی شهری رعایت گردند را به این ترتیب پیشنهاد می‌نمایند: «نفوذپذیری»، به مفهوم تأمین دسترسی (ارتباط فیزیکی) و ارتباط بصری با نقاط مختلف؛ «تنوع»، به مفهوم

فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی - سال ششم، شماره دوم - پاییز و زمستان ۱۴۰۰

جیکوبز و دانلد اپلبارد که به صورت یک بیانیه یا مانیفست در سال ۱۹۸۷ سعی در ترویج مجموعه کیفیت‌هایی نمودند که به طور خلاصه می‌توان به ترتیب آنها را فهرست نمود: سرزندگی؛ هویت و کنترل؛ دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی؛ اصالت و معنا؛ زندگی اجتماعی و همگانی؛ خوداتکایی شهری؛ محیطی برای همه (Jacobs, 1987: 112).

فرانسیس تیبالدز و جان پانتر در استقبال از نظریات پرنس چارلز در مورد چشم‌انداز شهری بریتانیا و به طور خلاصه و به پیشنهادات وی، که در قالب تلمیح متواضعانه‌ای از ده فرمان صورت ده گزاره دستوری ارائه شده بود، کیفیت‌هایی را که در طراحی محیط می‌باید مورد توجه قرار گیرند به این گونه صورت‌بندی می‌نماید: مکان؛ سلسه مراتب؛ مقیاس؛ موزونیت (هارمونی)؛ محصوریت؛ مواد و مصالح؛ تزیینات (دکوراسیون)؛ هنر؛ نشانه‌ها، علایم و چراغ‌ها، توجه به جامعه محلی. مایکل ساوت ورث یکی از دانش‌آموختگان برجسته مکتب طراحی شهری لینچ، در چارچوب بازبینی تعدادی از برنامه‌های طراحی شهری آمریکا، کیفیت‌های طراحی شهری را در قالب هفت مؤلفه، در مقاله‌ای تحت عنوان «تئوری و عمل طراحی شهری معاصر»، به این شرح جمع‌بندی می‌نماید: ساختار؛ خوانایی؛ فرم؛ حس مکان؛ هویت؛ دیدها و مناظر؛ مقیاس انسانی یا پیاده (South Worth, 1989: 602).

گرین در سال ۱۹۹۲ میلادی منتشر کرد، برای کیفیت طراحی شهری چهار مؤلفه (یا چهار خوشه) اصلی بازشناسی می‌نماید که هر یک از مؤلفه‌ها، خود متشکل از عناصر متعددی به شرح زیر هستند: عملکرد؛ شامل «ارتباط»، «امنیت»، «آسایش اقلیمی» و «تنوع»؛ نظم؛ شامل «انسجام»، «وضوح»، «یوستگی» و «تعادل»؛ هویت؛ شامل «شکل دادن به کانون‌ها»، «وحدت»، «شخصیت» و «خاص بودن»؛ جذابیت؛ شامل «مقیاس»، «تناوب بصری و عملکردی»؛ «سرزندگی» و «هارمونی». برایان گودی نظریه‌پرداز برجسته مسائل شهری در سال ۱۹۹۳ کیفیات مورد بحث را به ترتیب زیر فهرست می‌کند: سرزندگی؛ هارمونی با بستر موجود؛ تنوع؛ مقیاس انسانی؛ نفوذ پذیری؛ امکان شخصی سازی مکان (مهر خویش را بر فضا زدن)؛ خوانایی؛ انعطاف پذیری؛ امکان

حضور تنوع عمل کردی، تنوع فرم‌ها و تنوع اشخاص و گروه‌های اجتماعی در مکان‌های شهری؛ «خوانایی»، به مفهوم قابلیت قرائت سهل محیط و راهیابی آسان به نقاط و نشانی‌های مورد نظر؛ «انعطاف‌پذیری» به مفهوم توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و مأوا دادن فعالیت‌های گوناگون در خود؛ «سازگاری بصری»، به مفهوم متناسب بودن خصوصیت بصری محیط با عملکرد و معنی محیط مزبور؛ «غنا»، به مفهوم توجه به ظرافت و ریزه‌کاری در محرک‌های حسی مختلف (و نه صرفاً محرک‌های بصری)؛ «قابلیت شخصی‌سازی»، به این مفهوم که ساکنین و شهروندان قادر باشند به طریقی مهر خود را بر فضای شهر بزنند و به گونه‌ی آن را متعلق به خود و شخصی نمایند. همچنین وی سه معیار جدید را به عنوان مکمل معیارهای هفت‌گانه قبلی به ترتیب زیر ارائه می‌نماید: کارایی از نظر مصرف انرژی؛ پاکیزگی (به حداقل رساندن آلودگی‌های هوا و...)؛ حمایت و پشتیبانی از طبیعت و حیات وحش (نگهداری از اکوسیستم‌ها) (Bentley, 1990: 69) راجر ترانیک در سال ۱۹۸۶ عملاً مسأله محوری طراحی شهری را که همانا عزیمت از طراحی فضاهای بی‌شکل، تصادفی و باقیمانده به سوی طراحی مکان‌های مثبت و با معنا است، در دستور کار قرار می‌دهد. وی برای فایق آمدن بر مشکل طراحی شهری به طور عام ضرورت استفاده یکپارچه و تلفیق سه تئوری «ارتباط، شکل زمینه و مکان» را ضروری می‌داند و برای فایق آمدن بر معضل فضاهای گمشده شهری به طور خاص توجه به پنج کیفیت را ضروری می‌داند: حفظ تسلسل حرکت‌ها (ایجاد ارتباط)؛ محصوریت فضاها؛ پیوستگی لبه‌ها؛ کنترل محورها و پرسپکتیوها؛ ممزوج نمودن فضاهای درون و بیرون (Trancik, 1986: 218). کولمن در سال ۱۹۸۷ به مجموعه‌ای از کیفیت‌های مهم که هر طراحی شهری موفق ناگزیر از توجه به آنها است، اشاره دارد. وی چنین کیفیت‌هایی را در قالب شش محور به ترتیب مقابل صورت‌بندی نموده است: حفاظت تاریخی و مرمت شهری؛ طراحی برای پیاده‌ها؛ سرزندگی و تنوع استفاده؛ بستر و محیط فرهنگی؛ بستر و محیط طبیعی؛ توجه به ارزش‌های معمارانه محیط آلف

(Urban Future,1996). آکس کریگر در سال ۲۰۰۲ ده حوزه فعالیت شهرسازانه که مردم آنها را به عنوان طراحان شهری می‌شناسند، معرفی می‌نماید: سیاست عام؛ معماری شهر؛ شهرسازی مرمتی؛ مکان‌سازی؛ رشد هوشمند؛ زیرساخت شهر؛ شهرسازی منظر؛ شهرسازی خیالی؛ حامی جامعه؛ چارچوبی فکری معرفی می‌نماید (Krieger,2002: 74). کریگر در سال ۲۰۰۹ معتقد است طراحی شهری به عنوان یک رشته یا حرفه، ماهیتی ثابت دارد و آن، مکان‌سازی است. جوهره آن رابطه توده و فضا و هدف آن ارتقای زیست‌پذیری، سرزندگی و کیفیت کالبدی شهرهاست (Krieger,2009:224). پس از بررسی دیدگاه‌های نظری و عملی در مورد مولفه‌ها و مفاهیم مطلوب بیرونی مسکن می‌توان بر اساس موضوع مورد بحث، تئوری‌های مذکور را دسته‌بندی نمود. به همین سبب با بازشناسی مفاهیم و پس از مرور و بررسی چارچوب‌های نظری گوناگون، مدل مفاهیم سازمان‌دهنده بیرونی، به عنوان بنیان نظری در (جدول ۴) پیشنهاد می‌گردد.

تحول سنجیده و کنترل شده؛ غنا (Goodey,1993:4). بر اساس مطالعه‌ای در مورد مسائل کیفی شهر لندن توسط کمیته مشورتی برنامه‌ریزی لندن (LPAC) که در سال ۱۹۹۳ میلادی انتشار یافت که متضمن مجموعه معیارهایی است که می‌تواند ضامن ارتقاء کیفیت شهری باشد: مقیاس انسانی و فشردگی بافت شهر؛ ساختار مناسب خوانایی و هویت؛ پاکیزگی و ایمنی؛ مدیریت شهری مطلوب؛ غنای بصری؛ کاربری و فعالیت‌های مختلط؛ وجود فضاهای همگانی و فضاهای خاص؛ سهولت حرکت پیاده و سواره. سمینار ملی «طراحی شهری در استرالیا» در قالب گزارش «چالش طراحی شهری» در سال ۱۹۹۶ جمع‌بندی و ارائه گردیده است. بر پایه جمع‌بندی سمینار مزبور، حصول کیفیت‌های مطلوب طراحی شهری در گرو موارد زیر است: توسعه پایدار به مفهوم توجه به محیط‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و طبیعی که در شکل کارایی و عدالت محیطی و عملکردی و احترام به کاراکتر محل متجلی می‌گردد؛ یکپارچگی و همکاری؛ پاسخگویی به نیازهای بافت محل؛ قابلیت رؤیت و دسترسی

جدول ۴: مفاهیم و شاخص‌های بیرونی مسکن مطلوب؛ ماخذ: نگارندگان

Table 4: Concepts and external indicators of desirable housing; Source: Authors

ابعاد	شاخص‌ها	ابعاد	شاخص‌ها
عملکردی	قرارگاه‌های رفتاری (سازگاری فعالیت، زمان، فضا) سازگاری فرم شهری با کاربری‌ها، شبکه پیاده، سواره، شبکه اطلاع‌رسانی و... ایمنی شهری محیط برای فعالیت‌ها امنیت شهری محیط برای فعالیت‌ها	زیست‌محیطی	آسایش اقلیمی: آفتاب‌گیری، سایه‌اندازی، باد، رطوبت و ... اصوات، بو و رایحه محیط طراحی بر اساس اصول پایداری محیط بازدهی مصرف منابع طبیعی (انرژی، زمین و ...) تعادل اکوسیستم‌ها تقلیل آلودگی‌ها (هوا، زمین، آب)
تجربی - زیبایی‌شناختی	استخوان‌بندی فضایی شهری و سازمان کالبدی شهری کیفیت منظرعینی شهری و تحلیل ساختار نمای شهری کیفیت منظر ذهنی شهری منظر ذهنی ارزیابانه، معانی انضمامی و سرزندگی	سیاسی-اجتماعی	عدالت اجتماعی مشارکت و تعاملات مردمی؛ شامل هم‌محله‌ای، همسایگی بهداشت و امنیت شهری آسایش فردی و عمومی از زندگی

۴. نمونه مورد مطالعه

شهرک نیوسایت است که در شمال محله خرمکوشک و طی سال‌های دهه ۳۰ ساخته می‌شود. معماری خانه‌ها در نیوسایت برگرفته از معماری خانه‌های انگلیسی با بام‌های شیب‌دار است تا اصالت الگوی باغ شهری مجموعه را تاکید بیشتری کند. این مجموعه ترکیبی است از خانه‌های ویلایی و خانه‌های آپارتمانی. طرح کلی مجموعه بر احداث خانه

معرفی نیوسایت؛ شهرک نیوسایت در منطقه ۷ شهری اهواز و همجوار با مناطق مسکونی بافت قدیمی متوسط (عامری)، آسی‌آباد، خزاغلی و زیتون کارگری و ... قرار دارد. کامل‌ترین نمونه از شهرک‌هایی با الگوی باغشهر در اهواز

مجموعه نیوسایت حاوی مفاهیم فکری و کالبدی خاصی است.

۵. یافته‌ها

تجزیه و تحلیل، به عنوان فرآیندی از روش علمی، یکی از پایه‌های اساسی هر روش تحقیقی است. طی آن، محقق، فرضیه‌ها را به معرض آزمون گذاشته و میزان صحت و سقم آنها بررسی می‌شود. لذا در این بخش با توجه به داده‌های کمی به دست آمده از یک سو با روشی میدانی به بررسی و تجزیه و تحلیل مولفه‌های مطلوب و تاثیرگذار بر اساس نقشه‌ها و مدارک موجود پرداخته و از سوی دیگر داده‌های به دست آمده از طریق پرسشنامه‌های دوبخشی که قسمت اول؛ مولفه‌های درونی و قسمت دوم؛ مولفه‌های بیرونی است؛ توزیع شده در میان ساکنین منازل مسکونی شهرک نیوساید و کوی آب و برق اهواز و پردازش آنها توسط رایانه با استفاده از نرم افزار SPSS22)7 به تجزیه و تحلیل داده‌های آماری پرداخته می‌شود. همچنین در بخش بعدی: داده‌های کیفی از طریق مصاحبه و پرسش گردآوری می‌شوند.

یافته‌های میدانی؛ برای تحلیل و توصیف داده‌ها، ابتداءً بخش اول، پس از تحلیل نقشه‌ها و مدارک موجود از محدوده مورد مطالعه بر اساس مفاهیم درونی و بیرونی، یافته‌های میدانی پژوهش در (شکل ۱) ارائه می‌گردد.

های ویلایی به صورت ترکیب دو مخروط به دور هسته بیضی شکل استوار است. علاوه بر حوزه‌های مسکونی، این مجموعه دارای کاربری‌های آموزشی، ورزشی - تفریحی، تجاری، مذهبی، فرهنگی تفریحی و ... می‌باشد. نیوسایت به عنوان یک محله، دارای کاربری‌ها در مقیاس‌های مختلف محلی، ناحیه‌ای و فرا ناحیه‌ای فعالیت دارند.

دلایل انتخاب نمونه‌های موردی تحقیق؛ نمونه فوق‌الذکر از میان نمونه‌های موفق شرکت شهرهای نفتی (نیوسایت) بر حسب پیشینه ساخت و نظام فکری و شکلگیری خاص خود نسبت به دیگر موارد اولویت تحقیق می‌یابد. همچنین به لحاظ وسعت و تنوع مسکن می‌تواند حاوی مضامین و مولفه‌های معماری و شهرسازی درخوری باشد که در سایر موارد مشابه قابلیت استفاده نیز داشته باشد. به عبارت دیگر به دلیل انطباق بیشتر این نمونه با نظام معماری و شهرسازی مذکور و به لحاظ امکان بهتر آزمون مبانی فکری پژوهش چه به لحاظ معماری و چه به لحاظ شهرسازی نمونه مذکور اولویت دارد. همچنین مفاهیم راهبردی تحقیق حاضر نمی‌تواند در سایر موارد در برخی به دلیل متصل شدن به بافت شهری پیرامون و در برخی دیگر به دلیل دوری از هسته مرکزی شهر به خوبی به بوت‌آزمایش قرار داده شوند. همچنین از نظر تنوع نمونه‌های معماری مسکن و ساختار هندسی و جانمایی شهری و رضایت نسبی ساکنین که مبنای دسته‌بندی‌های اصلی این پژوهش بوده است؛

شکل ۱: مولفه‌های (درونی و بیرونی) در نیوسایت بر اساس مشاهدات میدانی؛ ماخذ: نگارندگان

Fig.1: Analysis of components (internal and external) in the news site based on field observations; Source: Authors

مسکن مطلوب در میان آزمودنی‌ها، از آمار توصیفی جهت به دست آوردن درصد، فراوانی، میانگین جهت آماره‌های توصیفی بهره گرفته می‌شود.

یافته‌های کمی؛ در گام دوم مطابق (جدول ۵) ضمن بررسی پایداری و روایی ابزار اندازه‌گیری و توزیع فراوانی متغیرهای

جدول ۵: آمار توصیفی پرسشنامه‌های مولفه‌های درونی و بیرونی مسکن مطلوب؛ ماخذ: نگارندگان

Table 5: Descriptive statistics of the questionnaires of internal and external components of desirable housing; Source: Authors

میانگین امتیازات	مفاهیم معماری بیرونی مسکن مطلوب	میانگین امتیازات	مفاهیم معماری درونی مسکن مطلوب
نیوسایت			
۳/۲۳	مولفه‌های عملکردی	۳/۴۱	مولفه‌های فرهنگی
۳/۴۷	مولفه‌های تجربی - زیباشناختی	۳/۳۳	مولفه‌های ساختاری
۳/۳۹	مولفه‌های زیست محیطی	۳/۱۳	مولفه‌های کارکردی - عملکردی
۳/۴۱	مولفه‌های سیاسی - اجتماعی	۳/۳۴	مولفه‌های کالبدی - فضایی

شهری به کار رفته در مسکن دارند. سپس در بخش آماره‌ها استنباطی برای پاسخ به سؤالات تحقیق جهت یافتن نرمال بودن متغیرها در آمار استنباطی با آزمون فریدمن و کالموگروف اسمیرنوف (Sample Kolmogorov-Smirnov) ۸ (مطابق (جدول ۶) مقدار احتمال همه متغیرها بیش از ۰/۰۵) و در ادامه جهت یافتن میزان اهمیت هر متغیر از آزمون‌های تی مستقل ۹ (Independent Two Sample Mean) (مطابق جدول ۷) استفاده شده است. حاصل تجزیه و تحلیل، شناخت نقش کمی شاخصه‌ها و تبیین مفاهیم سازمان‌دهنده معماری بر اساس الگوی پژوهش در شکلگیری مفاهیم درونی و بیرونی مسکن شرکتی خواهد بود.

با مقایسه امتیازات از آمار توصیفی پرسشنامه‌ها، می‌توان اذعان داشت که ساکنین به صورت نسبی از مولفه‌های درونی مسکن مطلوب نظیر: مولفه‌های فرهنگی، ساختاری، کارکردی-عملکردی و کالبدی-فضایی رضایت دارند و همچنین این آمار نشان می‌دهد که بر اساس مدل پژوهش و مفاهیم سازمان‌دهنده، زیرشاخه‌ها و سنجه‌های مطرحه، ساکنین رضایت نسبی از مولفه‌های معماری به کار رفته در مسکن دارند. همچنین ساکنین به صورت نسبی از مولفه‌های بیرونی مسکن مطلوب نظیر: مولفه‌های عملکردی، تجربی-زیباشناختی، زیست محیطی و سیاسی-اجتماعی رضایت دارند و این آمار نشان می‌دهد که بر اساس مدل پژوهش و مفاهیم سازمان‌دهنده، زیرشاخه‌ها و سنجه‌های مطرحه، ساکنین رضایت نسبی از مولفه‌های شهرسازی و طراحی

جدول ۶: بررسی نرمال بودن متغیرهای معماری درونی و بیرونی؛ ماخذ: نگارندگان

Table 6: Evaluation of normality of internal and external architectural variables; Source: Authors

مقدار احتمال	آماره آزمون	نام متغیر
مولفه‌های درونی		
۰/۰۸۷	۰/۴۷۳	مولفه‌های فرهنگی
۰/۱۱۸	۰/۵۹۵	مولفه‌های ساختاری
۰/۴۲۹	۰/۳۶۶	مولفه‌های کارکردی - عملکردی
۰/۲۱۸	۰/۴۴۲	مولفه‌های کالبدی - فضایی
مولفه‌های بیرونی		
۰/۰۹۸	۰/۵۴۷	مولفه‌های عملکردی
۰/۶۱	۰/۲۲۴	مولفه‌های تجربی-زیباشناختی
۰/۳۲	۰/۴۰۸	مولفه‌های زیست محیطی
۰/۵۱۴	۰/۲۲۹	مولفه‌های سیاسی-اجتماعی

دارد. همچنین در پرسشنامه شاخصه‌های بیرونی مسکن گویه هشتم (اقلیم خرد فضاهاى شهری (آسایش اقلیمی)؛ شامل: آفتاب‌گیری، سایه‌اندازی، باد، رطوبت و ... برگرفته از مولفه‌های زیست‌محیطی) بیشترین میزان اهمیت و تاثیرگذاری و گویه اول (قرارگاه‌های رفتاری مشتمل بر سازگاری فعالیت، زمان، فضا برگرفته از مفاهیم عملکردی) کمترین میزان اهمیت و تاثیرگذاری را دارد. میزان اهمیت و تاثیرگذاری سایر گویه‌ها به شرح زیر است. میزان اهمیت و تاثیرگذاری سایر گویه‌ها به شرح زیر است.

در ادامه با استفاده از تحلیل مؤلفه‌های اصلی، ارتباطات هر شاخص به دست می‌آید که بر این اساس هرچه میزان ارتباط هر شاخص با شاخص کل به مقدار یک نزدیک‌تر باشد تأثیرگذاری آن شاخص بیشتر است. در پرسشنامه شاخصه‌های درونی مسکن گویه سیزدهم (قابلیت تغییرپذیری مسکن؛ برگرفته از مفاهیم کالبدی-فضایی) بیشترین میزان اهمیت و تاثیرگذاری را دارد. همچنین گویه چهارم (حس آشنایی و تداعی‌کنندگی محل زندگی؛ برگرفته از مفاهیم فرهنگی) کمترین میزان اهمیت و تاثیرپذیری را

جدول ۷: میزان اهمیت گویه‌های مولفه‌های درونی و بیرونی؛ ماخذ: نگارندگان

Table 7: The importance of the items of internal and external components; Source: Authors

میزان ارتباط و اهمیت هر گویه بیرونی با شاخص کل	میزان ارتباط و اهمیت هر گویه درونی با شاخص کل	گویه
۰/۵۱۲	۰/۷۳۴	اول
۰/۷۱۲	۰/۷۸۶	دوم
۰/۵۳۱	۰/۷۵۱	سوم
۰/۵۲۸	۰/۴۰۹	چهارم
۰/۵۹۶	۰/۶۵۰	پنجم
۰/۷۶۰	۰/۶۶۹	ششم
۰/۷۳۸	۰/۶۵۱	هفتم
۰/۷۸۹	۰/۵۶۸	هشتم
۰/۷۳۲	۰/۷۰۱	نهم
۰/۶۸۲	۰/۶۳۲	دهم
۰/۵۹۳	۰/۶۹۶	یازدهم
۰/۵۱۶	۰/۸۰۴	دوازدهم
۰/۷۲۶	۰/۸۰۵	سیزدهم
۰/۷۳۶	۰/۷۷۷	چهاردهم
۰/۶۴۳	۰/۶۵۵	پانزدهم
۰/۶۹۵	۰/۶۸۵	شانزدهم
۰/۶۲۵	۰/۶۴۴	هفدهم

آنجا که افراد مختلف، پاسخ‌های متفاوتی از حیث کوتاه بودن یا بلند بودن جملات و عبارات ایراد داشته‌اند، برخی جملات مهم آنها که می‌تواند در تحلیل و نتیجه‌گیری استفاده شود به صورت خلاصه و با عبارات مترادف جایگزین به تفکیک هر فرد مصاحبه شونده و به ترتیب سوالات اول تا پنجم انتخاب شده است. ۱۰ پس از مرحله تلخیص، در مرحله عرضه داده‌ها نوبت به قرار دادن داده‌ها در دسته‌بندی‌هایی قابل نتیجه‌گیری است. لذا بر خلاف مرحله قبل، که داده‌ها بر اساس ترتیب

یافته‌های کیفی؛ در بخش بعدی برای توصیف نقش کیفی مولفه‌ها و متغیرها در این رساله از مصاحبه با کارشناسان و صاحب‌نظران معماری و شهرسازی استفاده شده است که هدف این تجزیه و تحلیل، تبیین اهداف پژوهش حاضر و داده‌های حاصل از این مصاحبه‌ها است. تحلیل داده‌های کیفی را می‌توان در سه فعالیت تلخیص داده‌ها، عرضه داده‌ها و نتیجه‌گیری دسته‌بندی کرد. معیار اصلی تلخیص داده‌ها بر اساس سوالات شش‌گانه مصاحبه‌ها مشخص شده است. از

متن داستان گونه استفاده خواهد شد. برای اهداف فرعی (سوال ۴ و ۵) از شیوه مقوله بندی و شمارش نظرات مطابق با (جدول ۸) صورت می گیرد.

افراد مصاحبه شونده مورد تلخیص قرار گرفت. در این مرحله، داده ها به تناسب موضوع سوالات مصاحبه، دسته بندی و عرضه خواهند شد. به منظور عرضه اهداف کلی، (سوال ۱، ۲ و ۳) علاوه بر تلخیص مجدد، عمدتاً از

جدول ۸: ارزش گذاری مولفه های درونی و بیرونی تاثیر گذار در مسکن مطلوب بر اساس اهداف؛ ماخذ: نگارندگان

Table 8: Evaluation of internal and external components affecting the desired housing based on targets; Source: Authors

بیرونی				درونی				مولفه
اجتماعی سیاسی	زیست محیطی	تجربی زیباشناختی	عملکردی	کالبدی فضایی	کارکردی عملکردی	ساختاری	فرهنگی	مصاحبه
اهداف کلی								
*	*	*****	*	*****	***	**	*****	نفر ۱
*****	*****	*	***	**	***	*****	*****	نفر ۲
*	*	*****	*	*	*	*	*****	نفر ۳
*****	*	*	*****	*****	*	*	*****	نفر ۴
*	*	*	*****	***	*****	*****	**	نفر ۵
*	*	*****	*	*****	*****	*	*	نفر ۶
*	*	*****	*	*	*****	*	*	نفر ۷
*	*	*****	*****	*****	*	*****	*	نفر ۸
*	*	*	*****	*****	*	*	*	نفر ۹
**	*****	***	*****	*****	**	**	*****	نفر ۱۰
۱۸	۱۷	۳۱	۳۰	۳۴	۲۶	۲۲	۳۱	جمع امتیازات
اهداف فرعی								
*	*	*	*	*	*	*	*****	نفر ۱
*	*	*****	*****	*****	*****	*	*	نفر ۲
*****	*	*	*	*	*	*	*****	نفر ۳
*****	*	*	*	*	*	*	*	نفر ۴
*	*	*	*****	*	*****	*	*	نفر ۵
*	*	*****	*	*	*	*****	*	نفر ۶
*	*****	*	*	*	*	*****	*	نفر ۷
*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*	نفر ۸
*	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	نفر ۹
*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	نفر ۱۰
۲۶	۲۶	۳۰	۳۰	۲۶	۳۰	۳۰	۲۶	جمع امتیازات

این مفاهیم در خانه آینده خود هستند. بر اساس یافته ها کیفی نیز مولفه های تشکیل دهنده در شکلگیری یک بنا یا یک شهر را می توان از ابتدا به صورت بنیادی بر اساس عوامل طبیعی و انسانی (مصنوع) طبقه بندی نمود. همچنین می-توان چنین

تحلیل و ترکیب یافته ها؛ بر اساس یافته های کمی ساکنین مسکن شرکتی به صورت نسبی از مولفه ها و گویه های مربوطه راضی به نظر می رسند که با وجود انواع مدها و سلاقی متکثر امروزی در معماری مسکن، حاضر به بازایی

بیان نمود که مرز باریکی میان شاخصه‌های معماری و شهرسازی وجود دارد. به علاوه در حوزه ساخت در هر بنایی، عوامل بنیادی و سازمان‌دهنده به دو دسته عوامل درونی و بیرونی تاثیرگذار تقسیم می‌شوند. چنین دسته‌بندی در عرصه مولفه‌ها و عناصر تاثیرگذار موجب سهولت انجام تحقیقات بر اساس داده‌های توصیفی و استنباطی و در نهایت یافته‌های کمی و کیفی در مسیر تدوین راهبردهای مناسب در جهت بهبود وضعیت موجود بناها و برنامه‌ریزی‌های آینده را میسر می‌گردد. به عبارت دیگر به ترتیب اهمیت و اولویت مولفه‌های درونی شامل مولفه‌های کالبدی-فضایی، فرهنگی،

کارکردی-عملکردی و ساختاری معرفی می‌گردد. همچنین همین اولویت بندی برای مولفه‌های بیرونی شامل مولفه‌های تجربی-زیباشناختی، عملکردی، اجتماعی-سیاسی و زیست محیطی می‌باشد. تحلیل یافته‌ها نشان داد که در نمونه مورد مطالعه (نیوسایت) در جنبه‌های خاصی بیشتر و در برخی جنبه‌ها کمتر مورد توجه ساکنین و کارشناسان قرار گرفته است. به منظور بهبود کیفیت طراحی این مجموعه و بهبود اجزای مسکن مورد نظر، راهکارهایی مطابق (جدول ۹) پیشنهاد می‌گردد.

جدول ۹: تحلیل و ترکیب یافته‌ها و نکات پیشنهادی بر اساس آن؛ ماخذ: نگارندگان

Table 9: Analysis and composition of findings and suggestions based on it; Source: Authors

مولفه	نتایج پیشنهادی برای مسکن شرکتی در مجموعه نیوسایت
فرهنگی	استفاده از نمادها و المان‌های ایرانی و بومی، استفاده از طرح‌های هندسی و ارگانیک بومی برای شفافیت و آدرس دهی
ساختاری	استفاده از سازه‌های جدید، مصالح جدید، روش‌های نوین ساخت و ساز، به روز رسانی تجهیزات منزل
کارکردی - عملکردی	درون‌گرایی، حریم بصری خصوصی
کالبدی - فضایی	توزیع فضاهای عمومی و خصوصی منازل مطابق با نیاز روز و توسعه آینده، طرح‌های اجرایی غنی بومی برای نماسازی
عملکردی	دسترسی از مجموعه به راه‌ها با دسترسی محلی، دسترسی به جاده ساحلی، کنترل بیشتر عبور و مرور، پوشاندن شبکه جداول، تعبیه علانم مناسب
تجربی-زیباشناختی	تمهیدات مناسب جهت بهبود زیباشناختی شهرک، بهبود شرایط ادراک حسی و روانی مطلوب از محیط، مطلوبیت محرک‌های حسی
زیست محیطی	توسعه بهبود عوامل پایداری در داخل و بیرون از منازل، بکارگیری اصول شهرهای بدون اتومبیل، بکارگیری دستورالعمل‌های اقلیمی روزآمد
سیاسی-اجتماعی	طرح واحدهای همسایگی بیشتر، توسعه مناطق میان واحدها، عدالت در تخصیص منازل و محدوده‌ها و امکانات، تشریح بیشتر ساکنین در تصمیم‌سازی

نتیجه‌گیری

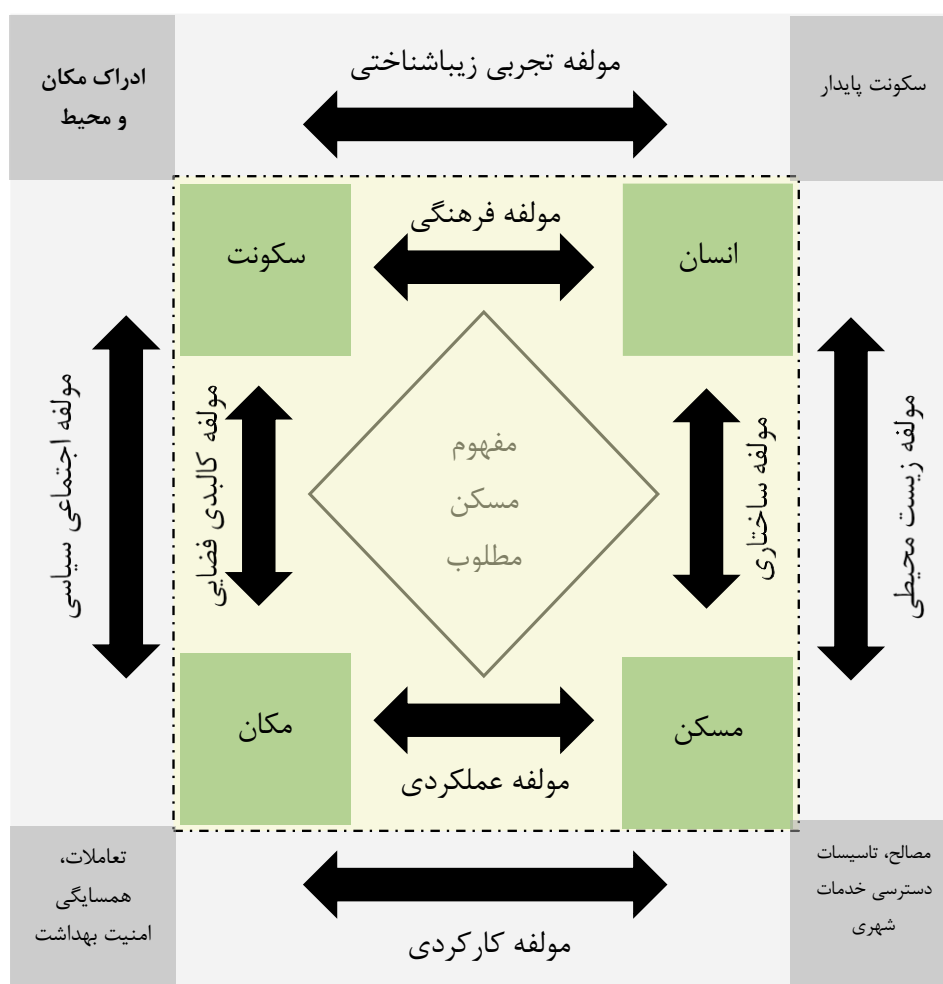
فضایی و کارکردی-عملکردی در قالب مفاهیم و تعاریف خاص خود و مفاهیم بیرونی مسکن شامل چهار ویژگی دیگر نظیر؛ سیاسی-اجتماعی، زیست محیطی، تجربی-زیبایی‌شناختی و کارکردی-عملکردی از منطقه اطراف خود پیوند برقرار نموده که پیامد نهایی آن تبیین و نمود شاخصه‌های مسکونی مطلوب خواهد بود. نتایج کمی حاصله نشان می‌دهد که مفاهیم درونی و بیرونی در نیوسایت، میانگین مطلوبیت نسبتاً بالایی در مولفه‌های

مسکن به عنوان زیرسیستمی از عناصر کالبدی و انسانی در سیستمی از بسترهای کالبدی، شهری و سیاست‌های منطقه اطراف خود که حاوی مفاهیم سازمان‌یافته درونی و بیرونی است؛ شناخته می‌شود که در صورت ارتباط منطقی آن با سیستم بزرگتر، با فرم و عملکرد مناسب خود در این سیستم، عوامل مطلوبیت مسکن را حاصل می‌سازد. با این تعریف، مولفه‌های مسکن مطلوب حاصل ارتباط چهار ویژگی مفاهیم درونی مسکن؛ فرهنگی، ساختاری، کالبدی-

را دارا هستند. دربخش بعدی نتایج کیفی حاصل از مصاحبه کارشناسان نشان می‌دهد در شاخصه‌های درونی مسکن، توجه به مولفه‌های ساختاری و کارکردی-عملکردی بیشترین نقش را دارد و مولفه‌های عملکردی و تجربی-زیباشناختی به عنوان مهم-ترین نقش از بین عوامل بیرونی مورد توجه بوده است. همچنین در (شکل ۲) چگونگی ارتباط مولفه‌های درونی و بیرونی مسکن مطلوب ارائه می‌گردد.

سازمان یافته مسکن از نظر ساکنین داشته‌اند به عبارت دیگر مولفه‌های فرهنگی حاصل از مفاهیم معماری درونی و مولفه‌های تجربی-زیباشناختی و سیاسی-اجتماعی حاصل از مفاهیم معماری بیرونی بیشترین درصد رضایت را نشان می‌دهند. همچنین در بین گویه‌های مربوط به پرسشنامه‌ها گویه سیزدهم (قابلیت تغییرپذیری مسکن؛ برگرفته از مفاهیم کالبدی-فضایی) از مولفه‌های درونی و گویه هشتم (آسایش اقلیمی) از مولفه‌های بیرونی بیشترین میزان اهمیت

شکل ۲: مدل مفهومی پژوهش و برآیند نتایج نظری و تجربی؛ ماخذ: نگارندگان

Fig. 2: Conceptual model of research and the result of theoretical and experimental results; Source: Authors

اقدامات مناسبی را در سه سطح کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت مطابق (جدول ۱۰) ارائه داد.

در نهایت با در نظر گرفتن عوامل انسانی (ساکنین)، مولفه‌های سازمان دهنده کالبدی (درونی و بیرونی) و کارشناسان (تصمیمات و برنامه ریزی‌ها) و تلفیق این عوامل می‌توان

جدول ۱۰: سرفصل اقدامات پیشنهادی مورد نیاز جهت تبیین مفاهیم سازمان‌دهنده مسکن؛ ماخذ: نگارندگان

Table 10: Title of proposed measures needed to explain the concepts of housing organizer; Source: Authors

سطح اقدام دوره زمانی	عوامل انسان (رضایتمندی)	مولفه‌های سازمان‌دهنده	سیاست گذاری و برنامه‌ریزی
کوتاه‌مدت	پژوهش‌های رفتاری در نحوه ادراک افراد از عوامل معماری و شهرسازی مطلوب با محوریت رفع نیازهای زیستی	پژوهش بر روی مصالح بومی و معماری با ارزش بومی و ارزیابی الگوهای موفق مسکن	پژوهش و ارزیابی در ضوابط شهرسازی و معماری و مولفه‌های پنهان در نمونه‌های برتر ساخت و ساز
میان‌مدت	پژوهش در نحوه تقویت تعاملات اجتماعی در مقیاس بزرگتر از مسکن با رویکرد مفاهیم درونی و بیرونی	ساخت مسکن با استفاده از الگوهای آزمون شده موفق شرکتی پیشین	اصلاح و ابلاغ ضوابط شهرسازی، نظام ساخت مسکن، اقدام و برنامه‌ریزی مطابق با نیازهای افراد
بلندمدت	مشارکت ساکنین جهت برآوردن نیازها در طراحی معماری و شهری مسکن	ساخت مسکن توسط طراحان و اصلاح ضوابط و بافت‌های موجود با ضوابط جدید و عدم از دست دادن و تخصیص بافت‌های پیشین به سایر	پایش و به‌روزرسانی ضوابط، نظام‌های اجرایی و توسعه جهت استفاده در طراحی مسکن

تشکر و قدردانی

ضمن تشکر از اساتید گرامی مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری معماری سجاد معماردزفولی دانشجوی دکتری معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز با عنوان (تبیین

مفاهیم سازمان‌دهنده مسکن شرکتی (سازمانی) نمونه موردی؛ مجموعه‌های مسکونی نفتی و غیرنفتی در اهواز) می‌باشد. لازم به ذکر است دانشجوی نامبرده از رساله خود دفاع نهایی کرده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. شهرک‌های شرکتی یا شرکت شهرها به مجموعه‌ای مسکونی اطلاق می‌شود که معمولاً در تملک یک شرکت (دولتی یا خصوصی) بوده و توسط آن طراحی، سرمایه‌گذاری، نگهداری و مدیریت می‌شوند.
۲. در این نوع طرح، هر دو روش کمی و کیفی به طور همزمان طراحی و اجرا می‌شوند.
۳. پرسش‌های طیف لیکرت، پرسش‌هایی هستند که به پاسخ‌دهنده امکان رتبه‌بندی، امتیازدهی و ابراز عقیده دقیق را می‌دهند.
۴.
$$n = \frac{z^2 pq}{e}$$
۵.
$$n' = \frac{150}{1.5n}$$
۶. نمونه‌گیری گلوله برفی یک روش نمونه‌گیری غیر احتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه براحتی قابل شناسایی نباشند. بویژه هنگامی که این واحدها بسیار کمیاب یا بخش کوچکی از یک جامعه خیلی بزرگ را تشکیل می‌دهند. در این روش آمارگیر پس از شناسایی یا انتخاب اولین واحد نمونه‌گیری از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه‌گیری استفاده یا کمک می‌گیرد. به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه‌شناسایی و انتخاب می‌شوند.
۷. نرم‌افزار آماری است که برای تجزیه و تحلیل آماری، خصوصاً تحقیقات میدانی و همچنین آزمون فرضیات تحقیق استفاده می‌شود.
۸. در واقع، این آزمون به ارزیابی هم‌قواری متغیرهای رتبه‌ای در دو نمونه مستقل یا غیرمستقل می‌پردازد.
۹. آزمون مقایسه میانگین دو جامعه مستقل و پر کاربرد در تحلیل‌های آماری است.
۱۰. سوال اول؛ اظهار نظر نسبت به سوال اصلی پژوهش؛ سوال دوم و سوم؛ مفاهیم سازمان‌دهنده معماری درونی و بیرونی مطلوب در مسکن؛ سوال چهارم؛ بیانگر چرایی انجام پژوهش در نمونه مورد مطالعه و لزوم انجام این تحقیقات؛ سوال پنجم؛ ضرورت بکارگیری شاخص‌ها و عناصر مطلوب مسکن و لزوم انجام تحقیقات گسترده‌تر در حوزه‌های فرادست پژوهش.

فهرست منابع

- آرژمند، محمود؛ خانی، سمیه. ۱۳۹۱. نقش خلوت در معماری خانه ایرانی. مطالعات شهر ایرانی اسلامی. شماره ۲ (۷). ۲۷-۳۸.
- آصفی مازیار، ایمانی الناز. ۱۳۹۵. باز تعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی-اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه‌های سنتی. مجله پژوهش‌های معماری اسلامی (۵۶-۷۳). جلد ۴. شماره ۲.
- ابراهیمی، سمیه. اسلامی، غلامرضا. ۱۳۸۹. معماری و شهرسازی ایران در دوران گذار. نشریه هویت شهر. سال چهارم. شماره ۶. بهار و تابستان.
- اهری، زهرا. ۱۳۷۰. مسکن حداقل. چاپ دوم. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
- پوردیبهیمی، شهرام و زمانی، بهادر. ۱۳۹۰. رویکردی انسانی به مسکن. فصلنامه صفا (۱۴-۵). سال بیست و یکم. شماره ۵۴، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- پورطاهری، مهدی. فضلعلی، زینب. رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. ۱۳۹۶. تحلیل فضایی الگوی مسکن پایدار رو ستایی (مطالعه موردی: روستاهای استان مازندران). مجله برنامه ریزی و آمایش فضا دوره ۲۱ بهار. شماره ۱.
- جعفری نجف آبادی، عاطفه. مهدوی پور، حسین. ۱۳۹۲. نقش تکنولوژی‌های بومی در کیفیت فضاهای مسکونی. مجله: مسکن و محیط روستا. بهار. شماره ۱۴۱ (۱۸ صفحه - از ۵۱ تا ۶۸).
- حجت، عیسی. ۱۳۹۱. سنت و بدعت در آموزش معماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دیباچ، سید موسی. ۱۳۹۱. ماهیت معماری: مجموعه مقالات. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رستم پور، کاوه، مسافرزاده، غزال و نظیف، حسن. ۱۳۹۱. تحول هویت اجتماعی، پیامد معماری و شهرسازی نوگرا در شهرهای نفتی خوزستان. فصلنامه باغ نظر (۲۲-۱۱). سال یازدهم. مسأله ۲۲. تهران: پژوهشکده نظر.
- زارعی، یعقوب. ۱۳۹۶. سنجش و تحلیل کیفیت مسکن با بهره‌گیری از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه فازی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان تهران). مجله: مطالعات محیطی هفت حصار. تابستان. شماره ۲۰ (۱۵ صفحه - از ۳۶ تا ۵۰).
- فکوهی، ناصر. غزنویان، زهرا. ۱۳۹۱. بررسی انسان شناختی تنوع فضایی مطلوب از منظر ساکنان خانه‌های شهری تهران، البرز و قزوین. مجله پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران. شماره ۲. ۲۹-۵۲.
- مجتهدزاده، روح الله. نام آور، زهرا. ۱۳۸۸. در جستجوی هویت شهری اهواز. انتشارات وزارت راه و شهرسازی.
- مهدوی نژاد، محمدجواد. ۱۳۸۵. سبک شناسی گرایش‌های معماری معاصر. مجله آبادی. مسأله ۵۲.
- نقی‌زاده، محمد. ۱۳۷۹. ویژگی‌های کیفی مسکن مطلوب (مبانی طراحی و روش‌های تحصیل آن). فصلنامه صفا (۱۰۳-۹۰). شماره ۳۱. دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

منابع انگلیسی

- Ahri, Zahra. 1991. Housing at least. second edition. Tehran: Building and Housing Research Center. [In Persian]
- Al-Hafith, O. Satish B.K.a, Simon, Bradburyb, Pieterde, Wildea. 2018. A systematic assessment of architectural approaches for solving the housing problem in Iraq. *Frontiers of Architectural Research*.
- Amerigo, M and Aragonese, J. 1977. A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. *Journal of Psychology*, 17, 47-57.
- Arzmand, M and Khani, S. 2012. The role of privacy in the architecture of the Iranian house. *Iranian Islamic city studies*. No. 2 (7). 38-27. [In Persian]
- Asefi, M and Imani, E. 2017. Redefining the design patterns of desirable Iranian-Islamic contemporary housing with a qualitative evaluation of traditional houses. *Journal of Islamic Architectural Research* (56-73). Volume 4. Number 2. [In Persian]
- Bentley, E, Yan. 1990. *Ecological Urban Design*. p.69-71.
- Bonaiuto, M. Ferdinando F. Bonnes, M. 2006. Perceived Residential Environment Quality in middle- And low-Extension Italian Cities, *Revue Européenne de Psychologie Appliquée*. *European Review of Applied Psychology*, 56, 23-34.
- Canter, David. 1971. *The psychology of place*. London: The Architectural Place.
- Clapham, David. 2002. Housing Pathways: A Postmodern Analytical Framework, *Housing, Theory and Society*, 19(2): 57-68.
- Clapham, David. 2005. *The Meaning of Housing: A Pathways Approach*, Bristol: The Policy Press.
- Coolen, H and Ozaki, R. 2004. Culture, Lifestyle and the Meaning of Dwelling, *International Conference of Adequate and*

- Affordable Housing for All, Toronto, June 24-27.
- Dibaj, Mosa. 2012. The Nature of Architecture: A Collection of Articles". Tehran: Cultural Research Office Publications. [In Persian]
- Ebrahimi, S and Islami, Gh. 2010. Architecture and urban planning of Iran in transition. Journal of City Identity. forth year. Issue6. spring and summer. [In Persian]
- Fokuhi, N and Ghaznavian, Z. 2012. Anthropological study of desirable spatial diversity from the perspective of residents of urban houses in Tehran, Alborz and Qazvin. Iranian Journal of Anthropological Research. Number 2. 52-29. [In Persian]
- Goodey, Bryan. 1993. Two Gentlemen in Verona: The Qualities of Urban Design, P.3-5.
- Galster, G and Hesser, G. 1981. Residential satisfaction-compositional and contextual correlates, Environment and behavior, No. 13:735-758.
- Hauge, Ashild, Lappegard. 2007. Dwelling as an Expression of Identity, Housing Theory & Society, 24(4): 272-292.
- Hauge, Åshild Lappegard. 2009. Housing and Identity: The meaning of Housing in Communicating identity and its Influence on self-perception, PhD thesis, Norwegian University of Science and Technology; Trondheim.
- Hojat, Isa. 2012. Tradition and innovation in architecture education. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Hipp, John. 2010. What is the neighbourhood in neighbourhood satisfaction? Comparing the effects of structural characteristics measured at the microneighbourhood and tract levels, Urban Studies, 47(12).
- Iveson, Kurt. 2013. Cities within the City: Do-It-Yourself Urbanism and the Right to the City. International Journal of Urban and Regional Research.
- Jacobs, A Appleyard, A 1987. Toward an Urban Design Manifesto. P.112-120.
- Jones, Elizabeth. H. 2007. Spaces of Belonging: Home, Culture and Identity in 20th Century French, Amsterdam: Rodopi.
- Jafari Najafabadi, A; Mahdavi-pour, H. 2014. The role of indigenous technologies in the quality of residential spaces. Magazine: Housing and Rural Environment. Spring. No. 141 (18 pages - from 51 to 68). [In Persian]
- Krieger, Allen.2002. Premises, Pedagogies, Practices: Design Urban, in, (Crawford Margaret and Kahn Andrea): eds University Columbia, Program Design Urban.
- Krieger, Allen. 2009. Krieger, Design Urban. Urban Does How and Where, In? Happen Design, Minnesota of University. S. W, Saunders & Lon.
- Lee, Sang. 2007. The Domestic and the Foreign in Architecture. Rotterdam, 010.
- Mahdavezhad, Mohammad Javad. 2006. Stylistics of contemporary architectural trends. Abadi Magazine. Issue 52. [In Persian]
- Meesters, Janine.2009. The Meaning of Activities in the Dwelling and Residential Environment, Nederland: TUDelft.
- Moore, Jeanne. 2000. Placing Home in Context, Journal of Environmental Psychology, (20): 207-217.
- Mujtahedzadeh, R and Namavar, Z. 2009. In Search of Ahvaz Urban Identity. Publications of the Ministry of Roads and Urban Development. [In Persian]
- Naghizadeh, Mohammad. 2000. Qualitative characteristics of desirable housing (design principles and study methods). Sefeh Quarterly (103-90). No. 31. Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Potter, J and Cantarero, R. 2006. How does increasing population and diversity affect resident satisfaction? A small community case study. Environment and Behavior, 38, 605-625.
- Purdihimi, Sh and Zamani, B. 2012. A humane approach to housing. Sefeh Quarterly (14-5). Twenty-first year. No. 54. Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University of Tehran. [In Persian]
- Portaheri, M, Fazal Ali, Z and Roknudin Eftekhari, A. 2017. Spatial analysis of rural sustainable housing model (Case study: villages of Mazandaran province). Journal of Spatial Planning and Planning Volume 21 Spring. Number1. [In Persian]
- Rapaport, Emos. 2003. Cultural origins of architecture. Translation: Sadaf Al Rasool and Afra Bank. Imagination Quarterly (97-56). number 1. Tehran: Academy of Arts of the Islamic Republic of Iran.
- Rapaport, Emos. 2016. Meaning of built environment. Translated by Farah Habib. second edition. Tehran: Tehran Municipality Information and Communication Technology Organization Publications.
- Rostampour, K, Mosaferzadeh, gh and Nazif, H. 2012. Transformation of social identity as a consequence of modern architecture and urban planning in the oil cities of Khuzestan. Bagh-e Nazar Quarterly (11-22). Eleventh year. Issue22. Tehran: Nazar Research Institute. (Rostampour, Mosaferzadeh and Nazif 2012) [In Persian]
- Shabbir Cheema. 1993. Urban Management Policies and Innovations in Developing Countries. New York: Praeger in cooperation with the East-West Center.35.
- Shin, Jung-Hye. 2014. Making Home in the Age of Globalization: A comparative analysis of elderly home in the U.S. and Korea, Journal of Environmental Psychology, (37): 80-93. Shirvani, "Urban Design Review, 1981, P.81.
- Stringer, Kenneth w.1975. A statistical technique for analytical review. Journal of Accounting Research.
- South worth, Michael.1989. Theory and Practice of Contemporary Urban Design. Op. Cit., 1989, P.372-375.South worth Op. Cit., P.402. (South worth 1989)
- Trancik, Roger. 1986. Finding Lost Space: Theory of Urban Design.
- Violich. 1983. Urban Reading and the Design of Small Urban Places.
- Zarei, Yaghub. 2017. Measuring and analyzing the quality of housing using multi-fuzzy multi-criteria decision making methods (Case study: Cities of Tehran province). Journal Environmental Studies Seven Fences. Summer. No. 20 (36 -50). [In Persian]